

Anteckningar om några nordliga Cidariinae (Lep. Geometridae)

AV LARS IMBY OCH HANS HELLBERG

Kvarnhagsgatan 42, S-162 30 Vällingby, Sweden

Vegagatan 3, S-172 34 Sundbyberg, Sweden

Abstract

IMBY, L. & HELLBERG, H. Notes on some northern Cidariinae (Lep. Geometridae). — Ent. Tidskr. 95: 172—178, 1974.

The paper deals with six northern Cidariinae, viz. *Xanthoroë abrasaria* H. S., *Colostygia turbata* Hb., *Psychophora sabini* Kirby, *Entephria polata* Dup., *E. byssata* Aur., and *E. nobiliaria*

H. S., which have been studied by the authors in Swedish Lapland during several years, particularly with reference to variability, genital structure, flying-season, diel activity, and choice of biotope. Of each species photographs, illustrating the variation in wing markings, are reproduced, and drawings of the male and female genitalia are given.

Inom några områden i Torne lappmark, på kartan (fig. 1) markerade med svart färg, har vi under åtta somrar särskilt studerat följande sex geometrider: *Xanthoroë abrasaria* H. S., *Colostygia turbata* Hb., *Psychophora sabini* Kirby, *Entephria polata* Dup., *E. byssata* Aur. och *E. nobiliaria* H. S.

Av varje art har vi iakttagit hundratals exemplar. Härligen har vi fått en rätt god uppfattning om variationen inom de olika arterna, om deras flygtider och aktiva period under dygnet samt om deras biotopval.

Variationen inom de olika arterna framgår av fotografierna på fig. 4. Då dessa torde tillräckligt tydligt visa de olika formernas utseende, har vi inte lämnat någon detaljerad beskrivning av detta i texten. Det bör påpekas, att av några av arterna flera former, vilka vi inte tagit med här, finns beskrivna i utomnordisk litteratur. Att någon eller några av dessa former kan förekomma även i Sverige kan inte anses uteslutet.

Vad arternas flygtid beträffar, kan denna

variera åtskilligt under olika år, bl.a. beroende på snösmälningen. Den största variationen i detta avseende har vi iakttagit hos *Psychophora sabini*. I detta sammanhang kan nämnas, att den mest extrema variationen i fråga om flygtiden har vi kunnat konstatera hos den inom vissa delar av undersökningsområdet lokalt allmänna *Argynnis chariclea* Schneid. Normala år börjar denna art flyga omkring 10—20 juli. År 1968 hade den ännu inte börjat flyga den 1 augusti. 1972 däremot var ca 50 % av bestånden avflugna den 5 juli och detta år hade arten säkerligen börjat flyga redan i slutet av juni.

I fråga om tiden för en arts aktivitet under dygnet har denna endast angivits i de fall, där aktiviteten varit begränsad till en del av dygnet. Där ingen uppgift lämnats om dygnsaktiviteten, kan arten alltså träffas flygande när som helst under dygnet.

Vi har också ansett det vara av intresse att lämna bilder av såväl han- som hon-

genitalierna hos de behandlade arterna (fig. 5—6), då materialet av sådana bilder tidigare varit bristfälligt, särskilt i fråga om honornas genitalier. Här bör påpekas, att den genitalklaff av *Entephria polata*, som avbildas i »Svenska fjärilar», ej överensstämmer med våra preparat (ett flertal preparat har gjorts).

Xanthoroë abrasaria H. S. (fig. 4: 1—2; 5: 1; 6: 1)

Arten verkar vara mycket konstant i sitt utseende. Endast mittbandet visar en mera betydande variation, i det att det kan vara i större eller mindre utsträckning svärtat. De avbildade exemplaren kan sägas visa ytterligheterna av denna variation. Observera den osymmetriska teckningen hos det högra exemplaret på bilden (fig. 4: 2).

Arten förekommer, oftast rätt allmänt, längs skogskanter vid myrar eller hedartade marker upp till 600 m ö. h. En magrare biotop, som oftast domineras av *Betula nana* och *Empetrum*, föredras framför en frodligare, gräsbevuxen. Fjärilen förekommer långt ner i barrskogsregionen. Högflygning omkring 5—20 juli.

Colostygia turbata Hb. (fig. 4: 3—5; 5: 2; 6: 2)

Uppträder i Sverige som ssp. *fuscolimbata* Tgstr. (Typformen är känd från Alperna och Pyrenéerna.) Även denna art är påfallande konstant i sitt utseende. Den enda variation vi funnit gäller mittbandets yttre begränsning, som varierar mellan vitt och grundfärgen. Vi har sett endast ett avvikande exemplar, taget av Göran Palmqvist och här avbildat fig. 4: 5.

Vi har endast funnit denna art inom Kirunaområdet, beläget inom det vidsträckta fjällbjörkskogsområdet öster om den egentliga fjällkedjan. Här är arten jämna år lokalt allmän vid rinnande vatten, där det finns en kombination av högväxta viden (1—1,5

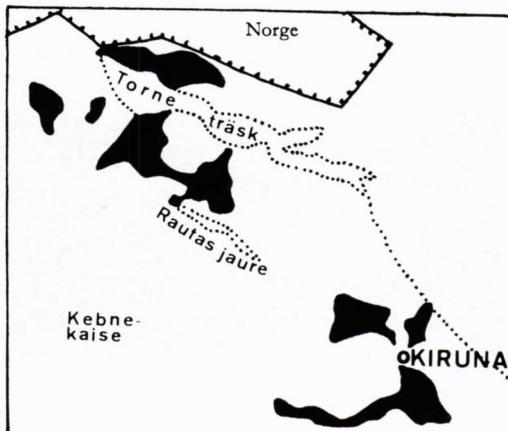

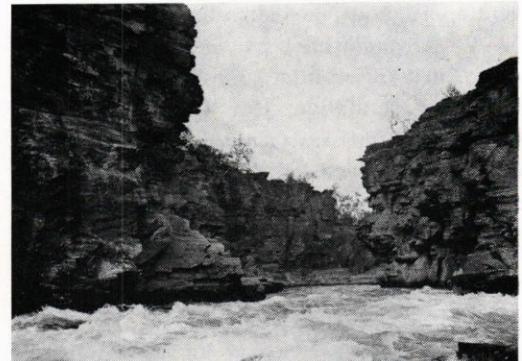
Fig. 1. Map showing the investigation areas (marked in black).

m) och förhållandevis högväxt fjällbjörkskog. Udda år har vi förgäves sökt den. Honorna vilar gärna på björkstammarna. Fjärilen flyger uteslutande på kvällen—natten. Högflygning ca 20 juni—5 juli, vilket innebär att denna art är en av de tidigaste cidariinerna i Torne lappmark.

Psychophora sabini Kirby (fig. 4: 6—8; 5: 3; 6: 3)

I Sverige förekommer ssp. *frigidaria* Gn., här avbildad fig. 4: 6. (Typformen är känd från bl.a. Grönland och Alaska.) Känd från Sverige är ab. *melanotica* Strd (fig. 4: 7), vilken är svår att hålla isär från ssp. *frigidaria*, då de flesta exemplaren är utseendemässigt intermediära. En mycket avvikande aberration, som ej har något namn, avbildas fig. 4: 8.

Arten flyger i regel ej under 1000-metersnivån. Uppåt har vi tagit den över 1500 m ö. h. Att arten flyger så högt upp kan vara förklaringen till att den ansetts vara sällsynt, vilket ingalunda är fallet. Den föredrar karga och mycket steniga marker. Man kan vid gynnsamma tillfällen hitta den i antal, sugande på *Silene acaulis*. Den är för övrigt den enda nordliga geometrid vi iakttagit

Fig. 2. Biotope of *Entephria byssata* Aur.Fig. 3. Biotope of *Entephria nobiliaria* H.S.

sugande på blommor. Högflygning ca 5—20 juli.

Entephria polata Dup. (fig. 4: 9—15; 5: 4; 6: 4)

Denna mycket variabla art förekommer i ett flertal subspecies i den arktiska regionen runt norra halvklotet. (Typformen är beskriven från »Lappland», vilket kan vara Sverige, Finland eller Norge.) I »Svenska fjärilar» beskrivs två aberrationer, *constricta* Strd och *clarior* Nordstr. Vi har emellertid inte lyckats identifiera något av våra exemplar med någon av dessa aberrationer. Det finns av denna art knappast två exemplar som är likadana. Fig. 4: 9—15 ger ett begrepp om den mera »normala» variationens omfattning.

Fjärilen flyger allmänt på lägre belägna fjällhedar i eller ovan trädgränsen upp till ca 750 m ö. h. Den vilar gärna i *Betula nana*—*Empetrum*-snåren i kanterna av stenrus-platåer. Arten har lång flygtid, oftast hela juli.

Entephria byssata Aur. (fig. 2; 4: 16—20; 5: 5; 6: 5)

Den i Sverige vanligast förekommande formen, d.v.s. typformen, avbildas fig. 4: 16. Variationen är dock stor särskilt vad beträffar grundfärgen, som varierar mellan extremerna 17 och 18 på fig. 4. Vingteckningarna kan vara mer eller mindre tydliga.

I »Svenska fjärilar» beskrivs två aberrationer, *nigrofasciata* Nordstr. och *subbyssata* Strd. Vi avbildar fig. 4: 20 det exemplar vi funnit bäst överensstämma med ab. *nigrofasciata*, men denna skall ej ha mittbandet så skarpt markerat. Av ab. *subbyssata*, som skall ha mittfältet uppdelat i 2—3 fläckar, har vi ej funnit något exemplar.

E. byssata flyger lokalt allmän på blockrika marker (fig. 2) på en nivå mellan *polata* och *sabini*, i enstaka fall över 1000-metersnivån. Fjärilen vilar gärna på stenar. Högflygning ca 5—25 juli.

Entephria nobiliaria H. S. (fig. 3; 4: 21—23; 5: 6; 6: 6)

Flyger i Sverige som ssp. *borearia* Prt. (Typformen är känd från Alperna.) Uppgiven såsom förekommande hos oss är ab. *annosatoides* V. Schultz, som saknar ljusningen i mittfältets framkant. Vi har kommit fram till att detta förmodligen endast är en honform, då honan alltid är mer enfärgad och mörkare än hanen och därfor saknar den omtalade ljusningen (se fig. 4: 21—22). Några avvikande exemplar av arten har vi funnit, av vilka det extremaste avbildas fig. 4: 23.

Fjärilen flyger på kvällen—natten utefter fuktiga klippstup med *Saxifraga*, dels ovan trädgränsen i rasbranter, dels längs jokkar långt ner i björkskogsregionen (fig. 3). Högflygning ca 10—25 juli.

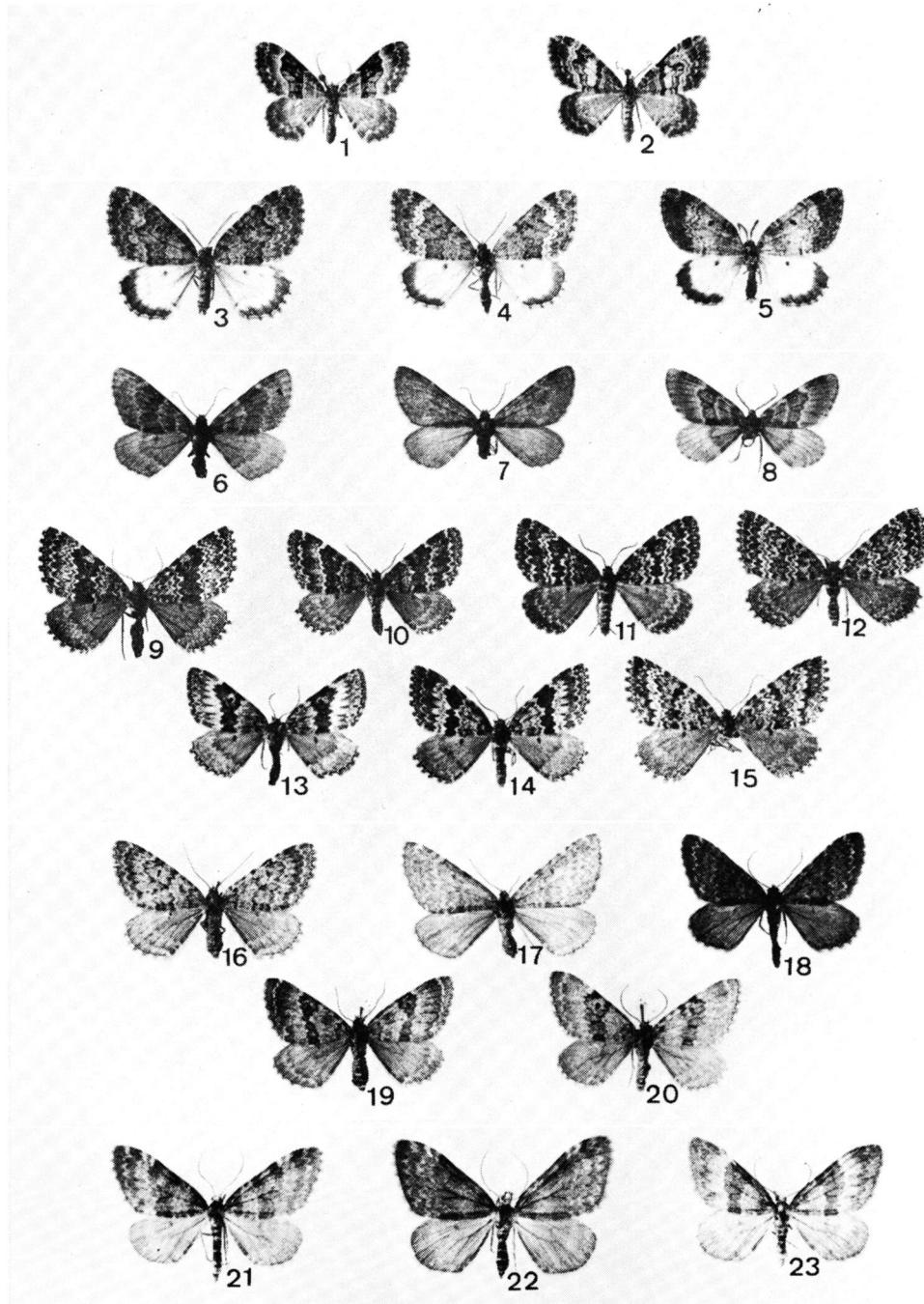

Fig. 4. 1—2. *Xanthorhoë abrasaria* H.S. 3—4. *Colostygia turbata* Hb. ssp. *fuscolimbata* Tgstr. 5. *C. turbata fuscolimbata* Tgstr. ab.? 6. *Psychophora sabini* Kirby ssp. *frigidaria* Gn. 7. *P. sabini frigidaria* Gn. ab. *melanotica* Strd. 8. *P. sabini frigidaria* Gn. ab.? 9—15. *Entephria polata* Dup. 16. *E. byssata byssata* Aur. 17—20. *E. byssata* Aur., variations. 21. *E. nobiliaria* H.S. ssp. *borearia* Prt. ♂. 22. *E. nobiliaria borearia* Prt. ab. *annosatoides* V. Schultz. ♀. 23. *E. nobiliaria borearia* Prt. ab.?

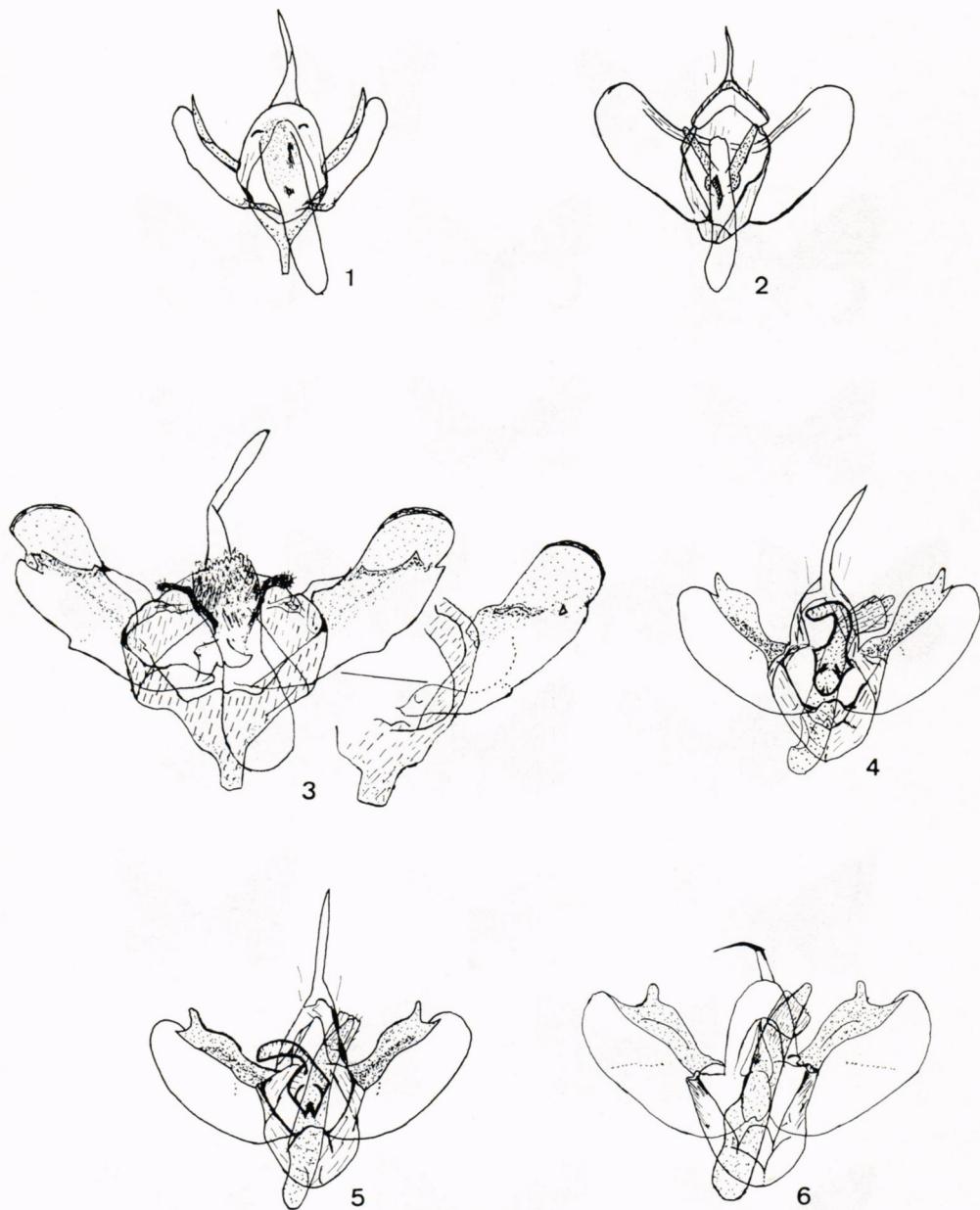

Fig. 5. Male genitalia of: 1. *Xanthorhoë abrasaria* H.S. 2. *Colostygia turbata* Hb. ssp. *fuscolimbata* Tgstr. 3. *Psychophora sabini* Kirby ssp. *frigidaria* Gn. 4. *Entephria polata* Dup. 5. *E. byssata* Aur. ssp. *byssata* Aur. 6. *E. nobiliaria* H.S. ssp. *borearia* Prt.

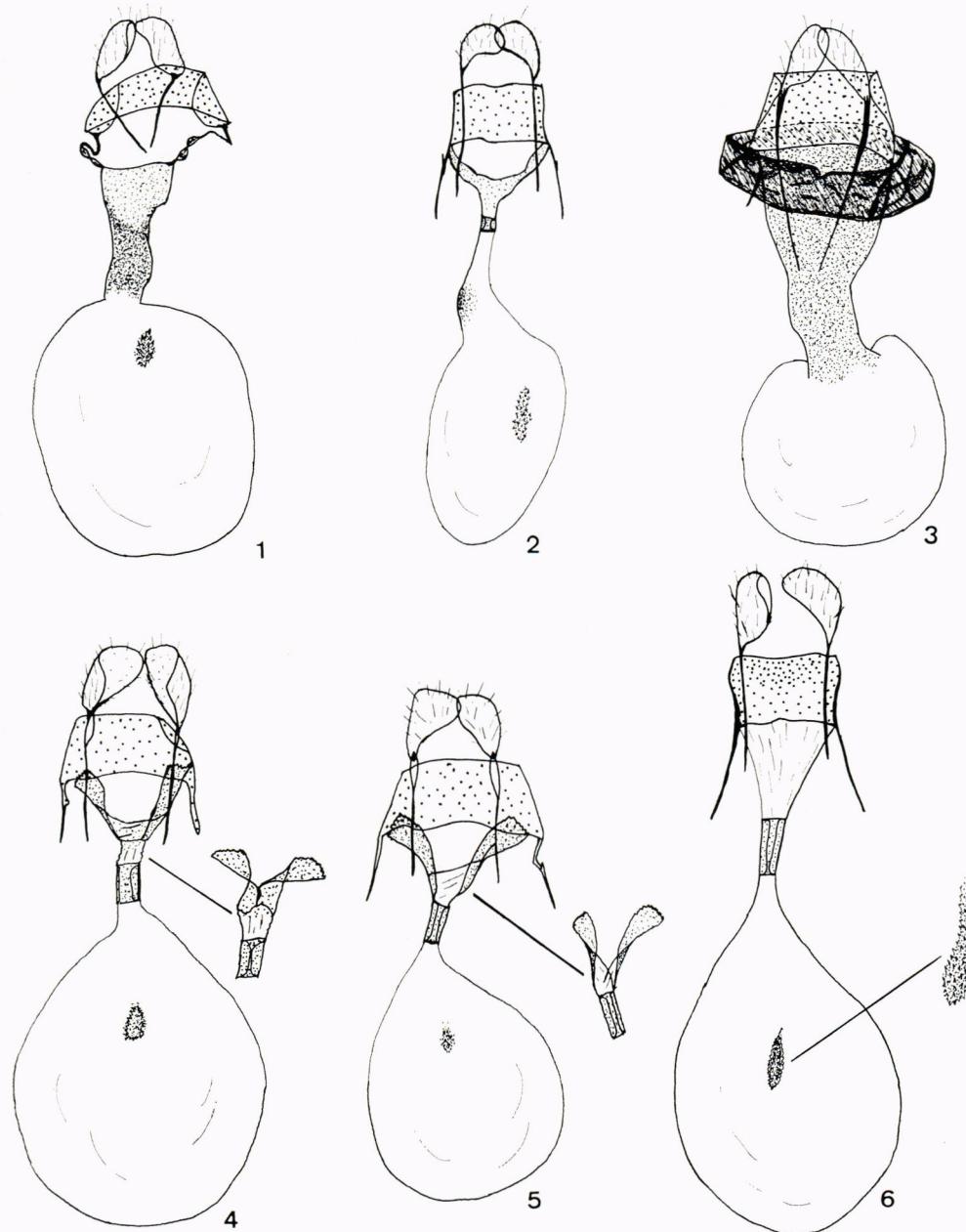

Fig. 6. Female genitalia of: 1. *Xanthorhoë abrasaria* H.S. 2. *Colostygia turbata* Hb. ssp. *fuscolimata* Tgstr. 3. *Psychophora sabini* Kirby ssp. *frigidaria* Gn. 4. *Entephria polata* Dup. 5. *E. byssata* Aur. ssp. *byssata* Aur. 6. *E. nobiliaria* H.S. ssp. *borearia* Prt.

Litteratur

- BŁESYŃSKI, S. 1965. Geometridae, Hydriomeninae. — Klucze Oznacz. Owad. Pol. 27, 46 b: 1—305. Warszawa.
- KROGERUS, H. 1954. Investigations on the Lepidoptera of Newfoundland. I. Macrolepidoptera. — Acta zool. fenn. 82: 1—80. Helsinki.
- MUNROE, E. 1951. The geographic variation of *Dasyuris polata* (Duponchel) in North America (Lepidoptera: Geometridae). — Can. Ent. 83: 290—294. Ottawa.
- NORDSTRÖM, F. och WAHLGREN, E. 1935—1941. Svenska fjärilar. Stockholm. (Nord. Familjebok). I—IV, 1—86, 1—354, pl. 1—50.
- SCHULTZ, V. 1937. Lepidopterologische Mitteilungen. 5. Larentia nobiliaria HS. ab annosatooides ab. nova. — Festschr. E. Strand 3: 562. Riga.
- SCHÖYEN, W. M. 1881. Ueber einige neue Schmetterlings-Varietäten aus dem arktischen Norwegen. — Ent. Tidskr. 2: 119—124. Stockholm.
- STRAND, E. 1903. Neue norwegische Schmetterlingsformen. — Arch. Math. Naturv. 15, 9: 1—24. Christiania.
- WOLFF, N. L. 1964. The Lepidoptera of Greenland. — Mddr Grönland 159, 11: 29—30. København.